

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1 9 7 4
METAI

LEIDYKLA „MOKSLAS“
VILNIUS ◆ 1976

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1 9 7 4

VILNIUS

1976

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSVORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

J A H R B U C H
F Ü R L I T A U I S C H E
G E S C H I C H T E

1 9 7 4

VILNIUS

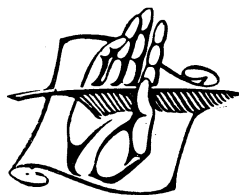
1976

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД
1974

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОКСЛАС»
ВИЛЬНЮС ◆ 1976

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSKAS, Juozas JURGINIS, Nijolė KUNCYTĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas SADZIUS (vyr. redaktoriaus pavaduotojas), Adolfas TAUTAVIČIUS, Antanas TYLA, Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Regina ŽEPKAITĖ

M $\frac{0164-069}{M 854(10)-76}$ Z-75

© LTSR MA Istorijos institutas, 1976

UDK 9(474.5)13

DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO VALSTIEČIŲ IR ŠLĖKTOS¹ GINČAI DĖL ŽEMĖS VALAKŲ REFORMOS METU

EDUARDAS GORODECKAS

Straipsnio tikslas — apibūdinti Gardino pavieto Lietuvos didžiojo kunigaikščio valstiečių santykius su feodalais, jų kovą dėl žemės valakų reformos metu. Išnagrinėti klausimą leidžia publikuotos 1555—1558 metų Gardino žemės teismo aktų knygos².

Šių knygų svarbą lemia tai, kad XVII a. viduryje žuvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau — LDK) išdo archyvo dokumentai, liečią didžiojo kunigaikščio dvarus ir valsčius, neišliko nė Trakų vaivadijos teismų knygų archyvo, o kita medžiaga apie Trakų vaivadijos Gardino pavietą išbarstyta Lietuvos Metrikoje³.

Gardino žemės teismo aktai apima Gardino pavietą, lokalizuotą Jano Jakubovskio žemėlapyje⁴.

Straipsnyje nagrinėjami didžiojo kunigaikščio valstiečių ir feodalų bylų dėl besiribojančių žemių aktai.

Gardino seniūnijos dvarų, priklausiusių didžiajai kunigaikštieniui Bonai, ūkio reorganizavimas vyko XVI a. šeštajame dešimtmetyje⁵. 1556 m.

¹ Šlėktų luomas valakų reformos metu dar nebuvo nusistovėjęs. Po reformos šlėkta ėmė vadintis pavieto bajorai ir žemininkai (šiam straipsnyje: «боярин господарский повету Городенского» arba «боярин господарский Городенский», «земянин господарский повету Городенского» arba «земянин господарский Городенский»).

² Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею, т. XVII, Акты Гродненского земского суда, Вильна, 1890; Акты, издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов, т. XXI, Акты Гродненского земского суда, Вильна, 1894 (toliau — АГЗС).

³ Žr. K. Jablonskis, Lietuvos valstiečių kova prieš feodalų priespaudą iki valakų reformos, Lietuvos istorijos instituto darbai, I, Kaunas, 1951, p. 45, 46.

⁴ J. Jakubowski, Powiat grodzieński w w. XVI (mapa z tekstem), Prace Komisji Atlasu Historycznego Polski, zes. III, Kraków, 1935.

⁵ Д. Л. Похилевич, Землеустройство и поземельный кадастр в Белоруссии, Литве и Украине в XVI—XVII вв., Материалы по истории земледелия СССР, Сборник I, М., 1952, p. 333.

Bonai išvykus į Italiją, didžiojo kunigaikščio dvarų pertvarkymas tęsėsi, ir jau 1558 m. sudarytas Gardino pavieto išmatuotų valakų rejestras⁶. Reforma buvo baigta ne anksčiau kaip 1563 m.⁷

Bylų pasiskirstymas pagal ginčų objektą *

Ginčų objektas	Dirbama žemė	Šienaujamos pievos	Iš viso
1555	7	4	11
1556	1	2	3
1558	1	—	1
Iš viso	9	6	15

* Nagrinėjami šie aktai: АГЗС, t. XXI, 1555 m., Nr. 11, 50, 57, 58, 75, 77, 83, 91, 92, 96, 118, 142; 1556 m., Nr. 272, 281, 300; 1558 m., Nr. 491.

Valakų reformos metu žemės klausimas glaudžiai siejosi su dvarų pajamingumo didinimo politika. Padidinti dvarų žemės plotą buvo galima sugrąžinus bajorų neteisėtai užgrobtas didžiojo kunigaikščio žemes. Atskiriant valstiečių valdomas didžiojo kunigaikščio žemes nuo bajorų žemių, buvo siekiama taip pat užtikrinti darbo jėgos pastovumą. Jau 1547 m. nuostatais Žygimantas Augustas uždraudė valstybiniais valstiečiams pardavinėti ar įkeitinėti žemes aplinkiniams žemininkams ir bajorams, o seniūnams ir laikytojams — dalyti tuščias žemes žemininkams arba savo tarnams ir net valstiečiams be specialaus didžiojo kunigaikščio leidimo⁸.

Ši tendencija vystėsi toliau ir atsispindėjo 1557 m. valakų nuostatuose. Juose numatyta išmatuoti valakais pirktas ir užstatytas valstiečių žemes ir tęsti kaimyninės šlėktos atimtų arba užslėptų didžiojo kunigaikščio valstiečių žemių paieškas⁹. Šį darbą kartu su matininkais, revizoriais ir administracija turėjo atlikti ir valstiečiai. Tačiau nekalbant jau apie žemės pardavimą ir pirkimą, didysis kunigaikštis draudė valstiečiams tuščius valakus ir šienaujamas pievas nuomoti arba duoti už dovanas («поклон») ar išdo pajamas. Revizoriui nustačius, šienaujamos pievos miškuose turėjo būti arba dalijamos valstiečiams už mokesį, arba

⁶ Sebastijono Dybovskio ir Lauryno Voinos 1558 m. sudarytas Gardino pavieto didžiojo kunigaikščio dvarų ir valsčių matavimo valakais rejestras. — Писцовая книга Гродненской экономии, ч. I, Вильна, 1881, p. 3—588.

⁷ В. И. Пичета, Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-Русском государстве, М., 1958, p. 229.

⁸ Русская историческая библиотека, т. XXX, Литовская метрика, отд. I—II, ч. III, Книги публичных дел, т. I, Юрьев, 1914, p. 604—605, 615 (toliau — Литовская метрика, т. I).

⁹ Ten pat, «Устава на волоки», 1557.IV.1, žr. artikus 19, 20, 29, 32, 34.

šienaujamos dvaro naudai. Bet vis dėlto valstiečiai atkovojo teisę ganyti gyvulius tuščiuose valakuose, taip pat ir šienaujamuose. Tai buvo įteisinga, papildant valakų įstatymo 24 artikulą¹⁰ dėl šienaujamų dvaro pievų.

Dėl viso to susidarė prekinės žemės trūkumas, pakilo jos kaina, sumažėjo nuomojamos žemės kiekis. Tai skatino šlėktas grobti didžiojo kunigaikščio žemes ir buvo viena iš priežasčių ginčams dėl žemės kilti. Šlėktos siekė išplėsti savo žemes, modernizuoti ūkį, gauti iš jo daugiau pajamų. Didžiojo kunigaikščio politika prievarta duoti šlėktoms atmainas¹¹, kuriose žemė paprastai būdavo blogesnės kokybės, likviduoti neteisėtai laikomas žemes, rėžius, bendras valdas dar labiau aštrino padėtį. Tokia situacija spartino valstybinių valstiečių įbaudžiavinimo procesą.

M. Dovnar-Zapolskis, nagrinėdamas, kodėl nepavyko įvykdyti valakų reformą Volynėje, nurodė žemės valdų ribų painiavą ir kovos su vietiniais magnatais, ieškant „karališkosios mantos“ («магнотность»), sudėtingumą¹². V. Pičeta, analizuodamas 1545 m. Volynės pilių reviziją, pastebėjo, kad tik didžiojo kunigaikščio valstiečių parodymai apie šlėktų užgrobtus atskirus jų naudmenis išaiškino, kodėl šlėkta taip atkakliai vengė pristatinti raštus, tvirtinančius jų teises į žemę, 1551—1568 m. seimuose net reikalaujama apskritai atšaukti įrodymą raštais¹³. V. Pičeta nurodė, kad šlėkta, įgyvendinus valakų reformą, jautėsi nuskriausta ir todėl jėga grobdavo valstybinių valstiečių žemes, o tai aštrino santykius, keldavo nuolatinius konfliktus. XVI a. pab.—XVIII a. pradžioje išryškėjo, jog tokie valstiečių žemių ir naudmenų grobimai pakeitė juridinę ir ekonominę didžiojo kunigaikščio valdinių padėtį, pasunkindami materialines jų buitines sąlygas¹⁴.

Ne visos valstiečių ginčų su šlėktomis bylos patekdavo į žemės teismą¹⁵. Ginčus dėl žemės tirdavo įvairių instancijų teismai, didžiojo kunigaikščio komisijos arba revizoriai. Jas galėdavo spręsti didysis kunigaikštis ir laikytojo vietininkas. Tačiau šlėkta, nenorėdama spręsti šitokių klausimų su didžiojo kunigaikščio urėdais, paprastai kreipdavosi į žemės teismą.

¹⁰ Ten pat, «Дополнения и исправления «Уставы на волоки», установленные великим князем Сигизмундом Августом», 1557.X.20, p. 589.

¹¹ «Але, кто бы таковое отмены за упором приймовати не хотел мает заставити таковую отмену, уписавши до книг оного жь ураду нашого, а врад мает напаминати его о бранье отмены», ten pat. «Устава на волоки», art. 29 (toliau — «Устава на волоки»).

¹² М. Довнар-Запольский, Очерки по организации западно-русского крестьянства в XVI веке, Киев, 1905, p. 188.

¹³ В. И. Пичета, *min. veik.*, p. 291—294, 298.

¹⁴ Ten pat, p. 345, 386, 415, 543.

¹⁵ Зг., pvz., АГЗС, т. XXI, 1555 м., Nr. 16. Ginčas tarp valstiečių ir šlėktos buvo nagrinėjamas pilies teisme vietininko Voitecho Kimbaro; ten pat, Nr. 59, byla svarstoma komisarų teisme, tur būt, čia skundas iškart buvo paduotas didžiajam kunigaikščiui; ten pat, Nr. 154 — matyt, tiksliai pilies teisme.

Didžiojo kunigaikščio dvarų administracija ir teismai ne visada susidorodavo su kylančiais uždaviniais. Tai patvirtina Žygimanto Augusto 1555 m. liepos 7 d. potvarkis, draudžiantis apeliuoti į vaivados teismą „mūsų ponams, bajorams, dvarionams ir visiems tiems, kurie Gardino paviete ar pavieto jurisdikcijoje dvarus ir valdas turi, t. y. šlėktoms ir tarnybininkams, kurie didelę žalą darydami, muštynėmis, plėšimais ir kitais dalykais skurdindami didžiojo kunigaikščio valstiečius, o tuo pačiu ir išdą, nuo teismo išsisukinėja“¹⁶. Potvarkis buvo išleistas, atkakliai reikalaujant Bonos Gardino pavieto dvarų laikytojui Sebastijonui Dybovskiui¹⁷, kuris, matyt, bijojo šlėktos ir bajorų sukulto socialinio konflikto. Be to, tokia padėtis trukdė vykdyti valakų reformą.

Laikytojui buvo pavesta suimti kiekvieną, nesutinkantį būti teisiama pagal statutą, ir, uždraudus apeliuoti dėl Gardino žemės teismo sprendimų į Trakų vaivados teismą, kalinti, kol neatlygins valstiečiams padarytų nuostolių. Tačiau, nežiūrint į visas pavieto administracijos ir teismo pastangas, šlėkta ir toliau grobdavo valstiečių žemes.

Bylos dėl žemės grobimų 1555 m. knygoje išsidėsčiusios taip (žr. lent.): birželis — 1 byla, liepa — 5, rugpiūtis — 3, spalio — 2. Matome, kad, nežiūrint į minėtą potvarkį, žemės ir toliau buvo grobiamos ištisus metus, ir šlėkta darydavo tai paprastai vasarą bei rudenį, siekdama kartu su žeme užgrobti ir valstiečių darbo vaisius.

Viena iš priežasčių, skatinusių grobti šienaujamas pievas ir sukelti ginčus dėl jų, buvo šienaujamų plotų deficitas paviete. V. Pičeta, remdamasis 1558 m. „Gardino ekonomijos raštinės knygos“ duomenimis, nurodė, kad pavieto didžiojo kunigaikščio valdose buvo dideli ariamosios žemės plotai, — tai atitiko aukštą bendrą ekonominę Gardino ekonomijos išsivystymo lygį, — tačiau nedaug užsienių (5,5 valako) ir šienaujamų pievų. Kiekvienas dvaras turėdavo pievų, tačiau jos būdavo nedidelės ir labai išsimėčiusios. Kartais pievos būdavo sujungiamos netgi su ganyklomis, tačiau ir pastarosios buvo menkos. Panaudodamas tą pačią medžiagą, šienaujamų plotų stoką Gardino paviete konstatavo ir D. Pochilevičius¹⁸. Panaši padėtis valakų reformos įgyvendinimo metu susidarė, matyt, ir kituose pavietuose, kur šienaujamos pievos buvo nedidelės, mažai arba visai nebuvo užsienių. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti padėtis

¹⁶ АГЗС, т. XVII, Nr. 977.

¹⁷ Bonos dvarai, jai 1556 m. lapkričio mėn. (žr. АГЗС, т. XXI, Nr. 295) išvažiavus į Italiją, atiteko Žygimantui Augustui. Valstiečiai, buvę „jos karališkosios malonybės pavaldiniai“, pradėti vadinti „valdovo pavaldiniais“. Bonos ir jos sūnaus valstiečių padėtis iš tikrųjų buvo tokia pati.

¹⁸ В. И. Пичета, Белоруссия и Литва XV—XVI вв. Господарские (великокняжеские) дворы в западных волостях Белоруссии после реформы Сигизмунда Августа, М., 1961, р. 101—120; Д. Л. Похилевич, Селянська громада в західних воєводствах Великого Князівства Литовського після аграрної реформи Сигизмунда Августа, Наукові записки, том X, Серія історична, випуск третій, Львів, 1948, р. 241.

1555 m. Kобрino ekonomijoje¹⁹. Aišku, kad Gardino šlėktai, modernizuojantys savo ūkį, šienaujamos žemės trūko dar labiau, negu didžiojo kunigaikščio valstiečiams.

Kova dėl šienaujamų plotų paprastai vykdavo pačioje pievoje, kur susidurdavo abi suinteresuotosios pusės. Norint laimėti teisme ginčą dėl šienaujamos pievos, reikėdavo įrodyti, kad ji yra tėvoninė nuosavybė («властность отчизная»). Jeigu valstiečiai valdydavo įkeistą žemę, savo teises į ją jie turėdavo įrodyti atitinkamų liudininkų patvirtintu raštu («лист вызнанный»).

Šlėktos ganydavo savo gyvulius valstiečių pievose, šienaudavo valstiečiams įkeistose žemėse, tokiu būdu pasisavindami ir valstiečio pinigų, ir šieną²⁰. Jei valstietis šieną piaudavo vienas, jis paprastai būdavo išvaromas iš pievos, o jo dalgis sugadinamas. Kai lanką šienaudavo valstiečių grupė, šlėktos puldavo ginkluoti, kildavo muštynės²¹.

Šitokie susidūrimai prasidėdavo ginču: valstiečiai tvirtindavo, kad šienaujama pieva — jų paveldima nuosavybė, o bajorai — kad valstiečiai užgrobė jų pievą. „Pokalbis“ paprastai neilgai trukdavo ir baigdavosi kruvinomis muštynėmis, nes šlėktos atvykdavo ginkluoti, o valstiečiai gindavosi dalgiais.

Nagrinėjamos bylos rodo, kad dažniausiai savo teises į šienaujamą pievą nuo šlėktų kėslių pirmieji stodavo ginti valstiečiai. Aptikome tik vieną bylą, kurioje bajorai pateikė teismui skundą anksčiau už valstiečius. Pastarieji savąjį skundą įteikė tą pačią dieną, tik kiek vėliau. Šlėktų skubėjimas šiuo atveju nesunkiai paaiškinamas: pievoje, dėl kurios kilo ginčas, jie užmušė du valstiečius²².

1555.VIII.7 lankoje prie Svisločės upės Raudonojo kranto, didžiojo kunigaikščio dvaro valstiečiams Antanui (Ontonui) Naudeševičiui su sūnumis Povilu, Jokūbu, Stasiu, Lukošium, Janeliu ir marčia Zofija, Lukošiaus žmona, bei pagalbininkais šienaujant, atvyko ginkluoti šlėktos Gobiatičiai su savo tarnais ir liudininkais ir jėgą užgrobė lanką.

Valstiečiai Lukošius ir Staselis buvo užmušti: pavieta vižas nustatė, kad Lukošiumi buvo kiaurai pradurtas kairys šonas, o Staselis — nudurtas smūgiu į kairiąją krūtinės pusę. Kiti valstiečiai taip pat buvo sužeisti ir netgi pavojingai. Antaną ir Zofiją bajorai nusivedė į savo žemę Radkovščizną, ten juos sumušė, o Antaną, sprendžiant iš žaizdų, dar ir išplakė²³.

¹⁹ Зг. В. И. Пичета, Белоруссия и Литва... , p. 106—107, 111.

²⁰ Зг., pvz., АГЗС, t. XXI, 1555 m., Nr. 11; 1556 m., Nr. 281. Aktas liečia Trakų vaivados Induros miestelio pavaldinio bylą. Šitokių pavaldinių padėtis buvo tokia pati, kaip ir didžiojo kunigaikščio valstiečių, nes juos valdė kunigaikščio vietininkas. Vaivada, baigdamas tarnybą, šios žemės netekdavo.

²¹ Зг. ten pat, Nr. 77, 83, 91, 92; 1556 m., Nr. 272.

²² Зг. АГЗС, t. XXI, 1555 m., Nr. 91, 92.

²³ Ten pat, Nr. 92.

Be to, šlėktos, kaip kare, paėmė grobį. Valstiečių žodžiais tariant, iš 8 valstiečių buvo pagrobta: 6 dalgiai, 6 rudinės, 4 delmonai su 1 kapa ir 13 grašių (už 1,5 kapos — 90 grašių — galima buvo nupirkti gerą arkli²⁴), 1 arkllys su vežimu ir pavalkais ir net Zofijos drobulė²⁵.

Bajorai su liudininkais buvo specialiai pasiruošę susirėmimui, todėl tik vienas iš jų, Sidoras Oltuchovičius, Gobiatičiaus giminaitis, buvo sužeistas į dešinę petį, kur matėsi dvi mėlynės²⁶.

Valstiečių Naudeševičių ūkiui buvo padaryta nepataisoma žala. Jie neteko dviejų sūnų, dviejų darbininkų, kiti šeimos nariai pačiu darbymečiu liko nedarbingi. Nukentėjo ir į talką sukviesti bei pasamdyti valstiečiai.

Sis žiaurus įvykis sukretė Krynų dvaro valstiečius. Pasak pavieta vižo Stanislovo Stančikavičiaus, jie taip kalbėjo: „Sulaukėme, kad jūs (Andrejus Gobiatičius ir visi Gobiatičiai bei jų giminaičiai.— E. G.) mūsų giminaičius mirtinai sumušėte. Kas mus šiandien ištiko, ir jus vėliau ištiks. Paskutiniuosius žodžius valstiečiai net 3 kartus pakartoję“²⁷. Tai buvo tiesioginis grasinimas, kurį vižas teisme specialiai paliudijo.

Skundą valdinių vardu žemės teismui pateikė Krynų, Kvasovkų, Adailių dvarų vietininko Andrejaus Tarnovskio pareigūnas, Krynų dvaro vietininkas Andrejus Brezinskis. Atnešė skundą į teismą Brezinskio tarnautojas Fiodoras Michailovičius. Tuo tarpu šlėkta net nesiruošė ieškoti teisybės pas Tarnovskį vietininko teisme²⁸.

Andrejus Gobiatičius su broliu Jasiuta kreipėsi net į didžiojo kunigaikščio teismą, nes žinojo, kad teks mokėti išpirką už nužudymą. Maršalkų teismas nutarė sujungti šią bylą su to paties bajoro tiems paties valstiečiams 1555.VII.20 iškelta byla dėl ariamosios žemės, o vykdyti teismą nusikaltimo vietoje, kur turėjo išvažiuoti žemės teismas. Šios bylos svarstymas užsitęsė iki 1556.VI.27, tačiau neaišku, kada ir kaip užsibaigė²⁹.

Kitame ginče dėl šienaujimų plotų tarp valstiečių, kuriems teisme atstovavo durininkas Povilas Onaškevičius ir rankšluostininkas Naumas Vaskovičius, ir Gardino bajorų sužeistųjų ir aukų nebuvo³⁰. Šlėktos Vosylius Michailovičius Počobutas, Vosylius ir Ofanasas Ivaškovičiai su daugeliu pagalbininkų užpuolė šienaujančius valstiečius, pagrobė iš jų 20 vežimų šieno ir pakeitė pievos ribas, prijungdami ją prie savo žemės. Didžiojo kunigaikščio komisarų teismo sprendimu ši byla buvo perduota žemės teismui.

²⁴ Ten pat, Nr. 26.

²⁵ Ten pat, Nr. 92.

²⁶ Ten pat, Nr. 91.

²⁷ Ten pat, Nr. 91.

²⁸ Ten pat, Nr. 92.

²⁹ Žr. ten pat, Nr. 57; 1556 m., Nr. 245.

³⁰ Ten pat, t. XXI, Nr. 272.

Teismas įvyko 1556.VI.25 šienaujamoje lankoje, dalyvaujant žemės teismo teisėjams ir didžiojo kunigaikščio komisijos atstovams dvarionams. Teisme šlėktos mėgino paneigti valstiečių tvirtinimus, kad šienaujama pieva yra jų paveldima, tėvoninė nuosavybė. Tačiau neturėdami dokumentų savo teisėms į šią pievą įrodyti, buvo priversti suteikti valstiečiams galimybę ginti teisme savo teises.

Dvarionai, bajorams sutikus, pristatė teismui 18 liudininkų — valstiečių. Šie liudininkai patvirtino nukentėjusių valstiečių parodymus, kad šlėktos tik šįmet ėmė pretenduoti į pievą, kurią valstiečiai nuo seno laikė ir ja naudojosi. Šlėktų nepatenkino liudininkų parodymai. Jie pareikalavo, kad byla būtų sprendžiama pagal paprotį: kad jiems būtų leista išsirinkti liudininkus ir prašyti juos priesaika patvirtinti savo žodžius. Teismui leidus, šlėktos išsirinko 6 liudininkus: Gardino bajorą Chodorą Miničių, valstiečius durininkus Motiejų, Kuzmą, Joną, Selyvoną Grinevičius ir valstietį Jokūbą Paškevičių. Visų išrinktųjų liudininkų vardu, šlėktai leidus, priesaiką davė durininkas Antanas Oleksejevičius. Savo priesaika jis patvirtino, jog pieva tikrai buvo valstiečių nuosavybė.

Teisėjai, remdamiesi liudininkų priesaika, šlėktoms savanoriškai sutikus su šia procedūra, priteisė pievą valstiečiams ir atstatė jos ribas, supildami kapčius ir visa tai įrašydami į žemės teismo knygas.

Šį kartą valstiečiai apgynė savo teises. Toks bylinėjimasis teismuose brangiai kainuodavo ir dažnai ilgam atitraukdavo valstiečius nuo darbų.

Šlėkta, siekdama užgrobti valstiečių šienaujamas žemes arba sukelti ginčus dėl jų, naudodavo ir kitokias priemones. Antai 1555.VII.1 byloje valstybiniai Skydelių valstiečiai skundėsi teismui, kad Jurovičių kaimo bajorai ganė savo gyvulius jų šienaujamoje lankoje Strupinėje³¹. Norėdami urėdui pateikti padarytų nuostolių įrodymą, valstiečiai varė bajorų gyvulius iš šienaujamos lankos į savo tvartus. Pakeliui bajorai juos užklupo ir primušė. Valstiečio Lauryno Karpavičiaus samdiniai buvo sunaikinti sužeisti. Kartu šlėktos, kaip paprastai, apiplėšė pagautus valstiečius, atimdami iš jų pinigus ir viršutinius drabužius.

Valstiečių šienaujamos pievos viliojo ir turtingesnius bei kilmingesnius už bajorus žmones — smulkiąją šlėktą. Totorių kunigaikštis Abrahamas Mulkumanovičius, savo tėvynainių iš tėvo žmonių padedamas, 1555.VIII.12 jėga užgrobė valstiečių pievą Demidovkoje, netoli savo tėvo namų³². Šienavusius valstiečius išvaikė ir sumušė.

Šį kartą valstiečių Lukošiaus Trumpavičiaus ir Jonušo Daugenevičiaus interesus gynė didžiojo kunigaikščio dvarų valdytojas Sebastijonas Dybovskis. Žemės teismui bylą pristatė jo pareigūnas Andrius Jurevičius Talačka.

³¹ Ten pat, t. XXI, Nr. 11.

³² Ten pat, Nr. 83.

Šienaujimų plotų stoka, žemės brangimas, ūkio organizavimas naujais pagrindais — visa tai, turint galvoje aptartas bylas dėl šienaujimų pievų, neleidžia sutikti su V. Pičetos nuomone, kad „šlėktų vykdomas valdovo pievų grobimas, atrodo, nebuvo didelis, nes pievos neturėjo didelės reikšmės žemdirbių luomui“³³.

Šlėkta stengdavosi grobti ne tik didžiojo kunigaikščio valstiečių šienaujamus plotus, bet ir ariamas žemes, dažniausiai rugiais apšėtas. Ir šiuo atveju teismui dažniausiai skųsdavosi valstiečiai. Žinomas tik vienas atvejis, kai šlėkta Andrejus Gobiatičius su broliu, pusbroliais Chodkomis ir pusbrolių vaikais Vorošilovais skundė didžiojo kunigaikščio teismui Krynų dvaro valstiečius Antaną Stankavičių, Povilą ir Adomą Petevičius nukirtus 8 statines rugių jų lauke³⁴.

Valstiečiai tvirtino, kad šis laukas — jų paveldima tėvoninė nuosavybė. Jie buvo užsėję jį 3 statinėmis rugių. Urėdas ir valstiečiai didžiojo kunigaikščio šaukimais buvo kviečiami į ginčytiną žemę, kur turėjo įvykti teismas. Valstiečiams neatvykus, byla drauge su minėtąja byla dėl šienaujamos pievos tą kartą nebuvo svarstoma³⁵.

Tiek dirbamos, tiek šienaujamos žemės grobimai panašūs. Daugiausia juose panaudojama jėga, išprašoma dovanojimų už karo tarnybą, sukčiaujama, sudarant sandėrius dėl žemės.

Antai 1555 m. liepos 21 d. Gardino pavieta žemės teismas sprendė valstiečių durininkų Ivano, Onofrejo ir Žadeno Pavlovičių bylą su žemininku Michailu Strelkovskiu, kurią Bonos komisija buvo nurodžiusi žemės teisėjams ištirti vietoje, ginčijamoje žemėje³⁶.

Valstiečiai skundėsi, kad Strelkovskis jau daug metų per jų lauką varo savo gyvulius į ganyklą, nugano pasėlius, o 1554 m. pagrobė nuo lauko 2 arklius. Matyt, jis norėjo valstiečius visiškai nuvaryti nuo žemės.

Jau 1553 metais valstiečiai bylinėjosi su Strelkovskiu pilies teisme. Siame teisme šlėkta dar nepretendavo į valstiečių žemę, neteigė, kad šias žemes jie būtų užėmę be pavieto administracijos leidimo. Patys valstiečiai sakėsi laiką šias žemes be trukdymų, nors valakų matavimas buvo įvykdytas „prieš daugelį metų“. Gardino vietininko Levo Michailovičiaus sprendimu pragina turėjo būti panaikinta ir šlėkta už nuganymą turėjo atiduoti valstiečiams 30 kapų (pėdų) miežių. Šis sprendimas nebuvo įvykdytas, nes šlėkta padavė apeliaciją Trakų vaitadai ir byla užsitęsė³⁷.

³³ В. И. Пичета, Аграрная реформа..., p. 258.

³⁴ АГЗС, т. XXI, 1555.VII.20, Nr. 57.

³⁵ Ten pat, т. XXI, 1556 m., Nr. 245.

³⁶ Ten pat, т. XXI, Nr. 58.

³⁷ Ten pat, p. 33—34.

Atnaujinus bylą, 1555 m. Strelkovskis pareiškė, kad valstiečiai žemę laiką neteisėtai, be didžiojo kunigaikščio rašto. Todėl jis, tarnaudamas Skydelių ir Mostų urėdui Jonui Viktorinui, ir pagrobęs valstiečių arklius, kurie esą Skydelių dvare. Valstiečiai nurodė, kad vietininko teisme šlėkta nepretendavo į jų žemes, o jie patys po to apšėję žemę, prižiūrimi pilies teismo skirto vižo Vaskos Semenovičiaus. Jie skundėsi, kad šlėkta ir dabar nugano jų pasėlius.

Teismas, nustatęs, kad Strelkovskis jau bylinėjosi dėl nuganymo ir nereiškė jokių pretenzijų valstiečiams, matuojant valakus, be to, išaiškinęs, kad valstiečiai naudojosi šia žeme už durininkų tarnybą, nusprendė, kad valstiečiai gali žemę laikyti iki Bonos malonės, o šlėkta per 4 savaites turi atiduoti valstiečiams vietininko priteistas 30 kapų miežių ir dar 20 kapų pagal susitarimą su valstiečiais, be to, tuoj pat grąžinti arklius.

1555.VIII.26 valstietis durininkas Grigoras Kostiukovičius žemės teisme skundė tą patį Strelkovskį dėl miško kirtimo, miško žemės užgrobumo ir atsisakymo grąžinti užstatytą žemę³⁸.

Valstietis pabandė žemės teisme bylinėtis ir dėl senų, kitų teismų spęstų bylų. Bylos dėl rugių statine užsėjamos žemės ir 2 jaučių pagrobimo jau buvo nagrinėtos Gardino vietininko Vaitiekaus Griškavičiaus Kimbaro teisme 1549 metais. Valstietis jas pralaimėjo. 1552.X.23 jis pabandė šias bylas atnaujinti, drauge skųsdamas Trakų ir Kozelkų vietininkui Erazmui Bagdonavičiui Strelkovskį dėl miško, esančio prieš valstiečio namus, grobumo. Vietininkas nubaudė valstietį už pakartotiną bylų iškėlimą 10 kapų grašių bauda. Byla dėl miško kirtimo ir grobumo turėjo būti sprendžiama po 4 savaitių. Valstietis ir šlėkta turėjo kartu su teisėjais atvykti į ginčijamą vietą. Bet nuskurdęs valstietis jau nebepajėgė bylinėtis. 1555 m. žemės teismas už bylų atnaujinimą vėl nubaudė valstietį. Jis per 4 savaites turėjo sumokėti 5 kapas grašių. Byla dėl miško grobumo turėjo būti sprendžiama vietoje po 12 savaitių.

Kitu atveju žemininko Bogušo Tarusos įsakytas jo Lososenkos dvaro urėdas Vaska su dvaro tarnais ir žmonėmis 1555.VII.11 užgrobė valstiečių Stasio ir Mikalojaus Narkavičių lauką³⁹. Laukas buvo prie vadinamojo Totoriško kelio, ėjusio į Gardiną tarp dviejų totoriškų bažnytkaimių, ir kitų kelių susikirtimo⁴⁰. Lauko padėtis buvo labai naudinga šlėktai.

Neatsiliko nuo tėvo ir sūnus dvarionas Ivanas Boguševičius Tarusa. Jo žmona 1555.VII.31 pagrobė nuo lauko 50 kapų rugių, kuriuos su

³⁸ Ten pat, t. XXI, Nr. 96.

³⁹ Ten pat, Nr. 50.

⁴⁰ Ten pat, Nr. 118, 163, 164, 527.

talka buvo nusikirtęs velionio Zemaitijos vyskupo dvaro valstietis Jacuta Bogdanovičius⁴¹. Šį porinėmis statinėmis apsėjimą lauką valstietis nuomojo iš Ivano Tarusos.

Iždo interesams abiem atvejais atstovavo Gardino dvarų valdytojas Sebastijonas Dybovskis, kuriam pirmoje byloje su Bogušu Tarusa atstovavo ir valstiečius gynė jo urėdas Andrejus Mačkovičius, o antroje — pareigūnas Kalita Paškovskis. Abiem atvejais, sprendžiant iš visko, grobiama buvo pasiruošus, organizuotai, jėga, kuriai valstiečiai ne visada galėjo pasipriešinti, juo labiau, kad abu kartus paliesti tebuvo tik vieno—dviejų valstiečių interesai.

Dvarionas Bogušas Tarusa, matyt, dažnai grobdavo valstiečių žemes. 1555.X.1 Bonos sekretoriai Andrejus Svebarovskis ir Adomas Pilichovskis, Bonos įsakymu ir raštišku Žygimanto Augusto potvarkiu matavę valakus, dėl to pradėjo su juo bylą žemės teisme. Sekretoriai pažymėjo, jog didžiojo kunigaikščio rašte buvo pasakyta, kad šlėkta turi palikti valakų matavimo paliestą savo žemę, nes už ją gauna atmainą. Tačiau, B. Tarusa, laikydamas išmatuotą valstiečių žemę sava, jėga užgrobė ją bei perkėlė joje nustatytus valakinius ženklus, tuo trukdydamas valakų reformai⁴².

Sekretoriai prašė žemės teismą pažeistų rėžių apžiūrai ir Tarusos apklausai atsiųsti vižą. Pavieta vižas Stanislovas Stančikavičius pranešime teisėjams pažymėjo, kad žemės, kurias šlėkta laiko savomis, yra tarp jo dvaro ir žydo dvarelis, viename Lososnos upės krante. Ten vižas rado statmenus upei rėžius pažeistus penkiolikoje vietų. Vižo paklaustas, kodėl jis kenkia valdovo interesams („kodėl gi tą pasipriešinimą ir gvoltą jos mylstai karalienei tuose valakuose įvykdei?“), Tarusa atsakė, kad jis to paaiškinti nepasiruošęs, bet dėl žemės atmainos atvažiuosiąs į ginčijamą žemę sekretorių paskirtu laiku.

1555.VII.21 byloje dėl Felikso Vinskio neteisėto lauko apkeitimo su bajorų Kuzmos ir Ivaškos Boskovičių laukais randame žinių apie komisarų teismo sprendimą Trakų vaivados valstiečio Chvalitos Meištovičiaus ir jo sūnų Ždano ir Motiejaus byloje su šlėkta Vinskiu dėl žemės grobimo⁴³. Pusė to lauko, kurį Boskovičiai gavo iš Vinskio ir jau apsėjo, priklausė valstiečiams. Šie iškėlė Vinskiui bylą. Bylą tirti Bona atsiuntė komisarus Adomą Pilichovskį, Mikalojų Lysakovskį ir Tamošių Kamenskį. Iš Trakų vaivados pusės teisme dalyvavo Daugeliškių laikytojas maršalkas Petras Narbutas, jo raštininkas Stanislovas Bertoševičius ir Seirijų urėdas Jokūbas Skašovskis. Vinskis pralaimėjo

⁴¹ Ten pat, Nr. 75 (Po Zemaitijos vyskupo mirties jo žemės ir pavaldiniai perėjo didžiajam kunigaikščiui. Čia minimas dvaras tapo pavaldus Gardino dvarų valdytojui Sebastijonui Dybovskui).

⁴² Ten pat, Nr. 118.

⁴³ Ten pat, Nr. 59.

bylą, ir šlėktos užgrobtos žemės buvo gražintos valstiečiams. Tai ir buvo paliudyta komisarų Vinskiui išduotame rašte. Šį raštą Vinskis buvo priverstas parodyti žemės teisme, kuriame mėgino įrodinėti, jog ginčijamą žemę jis valstiečiams užstatęs.

Mažesnė skriauda buvo tiriama žemės teisme 1555.X.7⁴⁴. Skydelių valstietis Laurynas Oliferovičius skundė bajorą Aleksejų Ganutičių, kuris, užstatęs dabar jau mirusiam valstiečio tėvui statine apsėjamą lauką, negražino valstiečiui užstato ir pats apsėjo tą lauką. Laurynas teisme pateikė liudininkų patvirtintą užstato raštą, ir teismas įpareigojo Ganutičių per 4 savaites sumokėti valstiečiui 70 grašių.

Didžiojo kunigaikščio valstiečiai, nuomodamiesi žemę, dažnai patekdavo į nepalankią padėtį. Štai, pavyzdžiui, Gardino žydas Elijas Igudičius už 29 kapų 20 grašių skolą Gardino vietininko teismo sprendimu buvo priverstas 1555.V.20 atiduoti dvarionui Mykolui Grinkevičiui-Valavičiui savo dvarelį Ališkavičių girioje su arimais ir viskuo, kas priklausė dvareliui⁴⁵. Igudičius dalį žemės buvo užstatęs valstiečiams, bet sutartyje su Valavičium to nepažymėjo. Tuo pasinaudojęs, Valavičius pasisavino derlių ir nuo užstatytų žemių. Valstiečiai dėl to skundė Igudičių, o pastarasis 1555.XI.11 žemės teisme — Valavičių, bet bylą pralaimėjo.

1556.XI.30 žemės teisme bylinėjosi valstietis Jokūbas Levonevičius ir bajoras Kuzma Pavlovičius. Bajoras, išleidęs už valstiečio savo dukterį Mariną, paėmė iš jo gana didelį turtą (70 kapų lietuviškų grašių, 50 kapų javų, 15 galvų stambiųjų raguočių, 4 arklius, kiekvienas po 3 kapas grašių, 20 avių, 15 kiaulių, 30 statinių grikių, 20 statinių avių, 15 žąsų, 15 paklodžių, kiekviena po 15 grašių, noragų penkiolikai žagrių) ir pažadėjo kaip kraitį atiduoti pusę arimų, pievų, pastatų ir namų rakandų⁴⁶.

Pasinaudodamas tuo, kad sutartis buvo žodinė, ir teigdamas, kad tokia sutartis negalima, nes jis turįs ištekinti ir kitas dukteris, bajoras atsisakė nuo savo pažadų ir su žmona dar prisiekė, kad nieko neėmę iš valstiečio už dukrą. Valstietis bylą pralaimėjo.

Skaudu buvo valstiečiui prarasti žemę, bet dažnai jis nieko negalėjo oficialiu keliu padaryti. Tai rodo 1558.V.9 žemės teisme spręsta byla dėl žemės tarp Volpos sekovo («осочник») Chacutos Lovčikevičiaus ir bajoro Chrinašo Chacutičiaus-Okulos⁴⁷.

Bajoras Chacutičius už šaulio tarnybą gavo iš didžiojo kunigaikščio 2 valakus Labno valsčiuje: vieną Novosiolų laukuose ir antrą — anks-

⁴⁴ Ten pat, Nr. 142.

⁴⁵ Ten pat, Nr. 154.

⁴⁶ Ten pat, Nr. 300.

⁴⁷ Ten pat, Nr. 491.

čiau čišo teise priklausiusį Lovčiukevičiui. Šis valakas Labno ir Pers-
tunų laikytojo Voinos Matvejevičiaus potvarkiu buvo permatuotas. Liko
5 margų užsienis, kuris irgi buvo atiduotas Chacutičiui. Valstietis,
ardamas savo likusią žemę, suarė ir užsienį. Tarp jo ir bajoro įvyko
konfliktas. Chacutičius sumušė valstietį, pagrobė jo jaučius ir 4 ark-
lius. Bajoras pateikė teismui didžiojo kunigaikščio raštą ir Voinos liu-
dijimą dėl žemės ir laimėjo bylą: užsienis liko jam.

Šlėkta naudojosi betvarke valakų reformos vykdymo metu, taip pat
sudėtinga LDK užsienio politikos padėtimi ir lengvai pasiekdavo žemės
dovanojimų, nors kartais, kaip aukščiau aptartu atveju, tai ne visada
atitiko valstybės interesus.

Iš ginčų dėl žemės bylų matyti, kad šlėkta puldavo valstiečių žemę
netgi šventadieniais⁴⁸, dažniausiai grobdavo viską, kas pakliūdavo po
ranka: darbo įrankius, galvijus, pinigus, drabužius. Teisėjai to nelaikė
voginiu. Besibylinėjančios pusės retkarčiais pavadina atimtus daiktus
ar gyvulius grobiu⁴⁹.

Peržiūrėti ginčai leidžia padaryti tokias išvadas:

1. 1555 m. šlėkta ypač intensyviai grobė valstybinių valstiečių žemę.
Tai sukėlė didelį visuomeninį rezonansą. Zygimantas Augustas 1555.VII.7
nurodė Gardino pavieto administracijai, komisarams ir savo dvario-
nams bei žemės teismui kovoti su tokia padėtimi. Turėjo reikšmės ir
tai, jog buvo bijoma klasinės kovos protrūkio. Tai stabdė valstybinių
valstiečių žemės grobimą. Aptartos bylos liudija didelę ginčų įtaką pa-
vieto visuomeniniam gyvenimui.

2. Ypač aštrūs ginčai vyko dėl šienaujimų pievų. Modernaus ūkio
kūrimas ir vystymas reikalavo didinti galvijų skaičių, o laisvų šienau-
jamų valakų šlėktos nebeturėjo. Todėl, grobdami valstiečių pievas, jie
nesiskaitydavo su priemonėmis: valstiečius mušdavo ir net žudydavo.
Panaši padėtis, matyt, buvo ir kituose pavietuose, kur buvo vykdoma
valakų reforma. Dėl to valakų įstatymas buvo papildytas leidimu vals-
tiečiams ganyti gyvulius tuščiuose valakuose, net šienaujamuose.

3. Valstiečių žemės grobimą skatino žemės matavimas valakais
Gardino paviete. Šlėktų valdas taip pat palietė valakų reforma, nes jos
ištaisai ar iš dalies būdavo prijungiamos prie didžiojo kunigaikščio dva-
rų ar atiduodamos jo valstiečiams. Todėl šlėktos visokiais būdais
stengėsi pakeisti savo valdų ribas: nuvaryti valstybinius valstiečius nuo
žemės ir užgrobti ją, kad už tą užgrobta žemę gautų didesnę atmainą.
Jie buvo labai išradingi, iš anksto apgalvodavo savo veiksmus ir nė
kiek nesirūpino, kad taip darydami jie apiplėšia valstybę ir trukdo vyk-
dyti valakų reformą.

⁴⁸ Ten pat, 1555 m., Nr. 11 (stačiatikių sekminės), Nr. 50 (katalikų sekminės).

⁴⁹ Ten pat, Nr. 58, p. 35 — «грабил», Nr. 96, p. 55, 56 — «пограбили».

4. Tokia padėtis Gardino paviete, matyt, ir kituose pavietuose, kur vyko matavimas valakais, padarė įtakos 1557 m. valakų reformos įstatymui. Jame daug punktų skirta šlėktų užgrobtos didžiojo kunigaikščio valstiečių žemės grąžinimui, žemės ribų gynimui nuo šlėktų pasikėsinių, ypač duodant atmainą. Pavietų administracija buvo įpareigota teismo keliu ginti didžiojo kunigaikščio valstiečius, kurių žemę šlėktos užgrobdavo jėga ar padarydavo kitų nuostolių. Revizoriams ir matininkams buvo įsakyta nesudarinėti su šlėkta tokių sandėrių, kurie kenktų valstybiniam valstiečiams, taip pat siekti, kad jų nesudarintų ir administracija.

5. Iš kitos pusės, šlėktos ir didžiojo kunigaikščio valstiečių santykių paaštrėjimas atitraukė valstiečius nuo kovos su įbaudžiavimu, su administracija, kuri privalėjo ginti išdo, o tuo pačiu ir valstiečių interesus, tačiau taip pat ir stiprinti valstiečių priežiūrą, didinti jų išnaudojimą, pririšti valstiečius prie žemės, išgyvendinti iš valstiečių psichologijos supratimą apie savo žemę, namus kaip paveldimą, tėvonię nuosavybę. Mirdamas valstietis nebegalėjo palikti nei žmonai, nei broliams net savo kilnojamojo turto. Tokia padėtis buvo įteisinta 1547 m. nuostatais. Šlėktos kartu su administracija vykdė valstybinių valstiečių įbaudžiavinimą.

6. Baudžiavos įsigalėjimas keitė ne tik ekonominę ir juridinę valstiečių padėtį, bet ir moralinius kriterijus, tiek valstiečių, tiek ir šlėktos psichologiją. Šlėktos, daugiausia nuskurdę, piktinosi valakų reforma, ypač sau nepalankiomis jos pusėmis. Jie iš paskutiniųjų stengėsi grobti kaimyninius valakus, dažnai ginkluoti, mušdami ir plėšdami valstiečius. Toks elgesys darėsi kasdieninis, skatino šlėktą nesiskaityti nei su valstiečio asmenybe, nei su jo gyvybe. Augo valstybinių valstiečių nepasitikėjimas tiek feodalinės administracijos, tiek ir teismų apsauga bei gynimu. Jų tarpe brendo protestas.

ТЯЖБЫ О ЗЕМЛЕ МЕЖДУ ВЕЛИКОКНЯЖЕСКИМИ КРЕСТЬЯНАМИ И ШЛЯХТОЙ ВО ВРЕМЯ ПРОВЕДЕНИЯ ВОЛОЧНОЙ РЕФОРМЫ

Э. ГОРОДЕЦКАС

Резюме

В середине XVI века с подъемом сельского хозяйства в Великом Княжестве Литовском обострились социальные противоречия между государственными крестьянами и шляхтой. Весьма распространенной формой борьбы за землю, особенно в западных областях Литовского феодального государства, где проводилась волочная реформа, стала тяжба. Для примера рассмотрим положение, сложившееся в 1555—1558 годах в Городненском (Гродненском) повете.

Осуществление волочной реформы в Городненском повете активизировало захват крестьянской земли. Шляхта, опасаясь, что ее земли частично или полностью могут

отойти к великокняжеским дворам или крестьянам, старалась изменить границы своих владений за счет земли крестьян, чтобы получить большую отмену.

Особенно интенсивно и остро происходил захват земель великокняжеских крестьян шляхтой в 1555 году, вызвавший и резкое увеличение судебных тяжб. По распоряжению Жигимонта Августа от 7 июля 1555 года администрацией повета совместно с комиссарами, дворянами и земским судом были приняты меры по борьбе с таким положением. Немалую роль сыграла и опасность крестьянских волнений. Все это приостановило интенсивный захват шляхтой земель крестьян.

Положение в Городненском повете, как, очевидно, и в других, где прошла волоочная помера, осуществлялась реформа, отразилось в Уставе 1557 года, многие артикулы которой посвящены изъятию у шляхты захваченной земли великокняжеских крестьян, возмещению им других убытков, усилению деятельности поветовой администрации, суда, ревизоров и мерников.

Обострение отношений с частновладельческой шляхтой отвлекало крестьян от борьбы с закрепощением администрацией, которая была вынуждена защищать интересы скарба, а тем самым и крестьян, но при этом пристальнее вести надзор за крестьянством, усилить эксплуатацию, не давая возможности уйти с земли, вытравить из психологии великокняжеских крестьян представление о своей земле и хозяйстве как наследственной собственности. Таким образом, шляхта единым фронтом вела наступление на великокняжеских крестьян.

В процессе проведения волоочной реформы менялось не только экономическое и юридическое положение крестьян, но и моральные критерии, психология как шляхты, так и великокняжеских крестьян. Шляхта, особенно обедневшая, испытывая ненависть из-за неизбежности волоочной реформы, несшей убытки для нее, захватывала соседние волаки, часто при этом убивая, избивая, грабя крестьян. Великокняжеские крестьяне теряли последнюю веру в то, что могут найти защиту у администрации и суда. В великокняжеском крестьянстве назревал протест.